

YURT DIŞINDAN GERİ DÖNÜŞ YAPAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SORUNLARININ İNCELENMESİ

An Analysis of the Problems Faced by Turkish Students after Return Migration

*Turhan ÇETİN**

*Leyla ERCAN***

Özet

Bu çalışma, Almanya’da yaşayan ve öğrenim gören Türk öğrencilerinin Türkiye’ye geri dönüş sürecinde yaşadıkları genel sorunlarını inceleyen betimsel bir çalışmadır. Yurt dışından dönen öğrencilerin Türkiye’ye döndükten sonra bazı sorunlar yaşadıkları kabul edilen bir gerçektir. Bu sorunların başında eğitim, kişiler arası iletişim, dil ve uyum sorunları gelmektedir. Araştırmanın evrenini 2006–2007 eğitim ve öğretim yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümünde öğrenim gören, Almanya’dan Türkiye’ye geri dönüş yapmış üniversite öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, Almanya’da yaşayıp, Türkiye’ye çeşitli yıllarda ailesi ile birlikte geri dönen öğrencilerin büyük çoğunluğunun Almanya’da doğmuş olması, temel eğitimlerini orada almış olmaları, geri döndükten sonra bazı sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Almanya’daki Türk işçiler, üniversite öğrencileri, geri dönüş göçü.

Abstract

This study is a descriptive research that deals with the problems faced by Turkish students who lived in Germany and came back to Turkey. It is commonly recognized that these students experience some problems upon their return to Turkey. These problems are mostly about education, interpersonal communication, language and adaptation. The subjects of the study are undergraduate students from Gazi University, Gazi Education Faculty, Foreign Languages Education Department, who returned to Turkey from Germany. The study was carried out during the school year of 2006–2007.

The findings of the study indicate that undergraduate students who returned to Turkey with their families were born in Germany and received the basic education there, and that they experience serious problems in addition to the other problems.

Keywords: Turkish migrants in Germany, university students, return migration.

1. Giriş

Evrensel ve çeşitli nedenlere bağlı bir olgu olan göç, tarih boyunca toplumların ve bireylerin yaşamını ekonomik, sosyal, siyasal ve psikolojik bakımdan çok yönlü ve karmaşık bir biçimde etkilemiştir. İnsanlık tarihi boyunca karşımıza çıkan göç olgusu, bireyin bazı değişikliklerle karşı karşıya gelmesini ve bu değişikliklere uyum sağlamasını gerektirmektedir. Terk edilen çevre ile içine girilen yeni çevre arasındaki farklılığa ve benzerliğe bağlı olarak, kişilerin uyum sorunları ve uyum sürelerinin artabileceği ya da azabileceği beklenmektedir.¹

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara-Türkiye. turhan@gazi.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara-Türkiye. leyla@gazi.edu.tr

¹Süleyman Doğan, **Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1988; N. Hisli, “Yurda Dönen İşçi Çocuklarının Uyum Sorunları”, **Ege Üniversitesi Yayınları** İzmir 1986.

İkinci Dünya Savaşı'nı kaybettikleri 1945 yılından itibaren hızlı bir sanayileşme sürecine giren Almanya, 1960'lı yıllarda eriştiği ekonomik büyüme hızını sürdürebilmek için çeşitli ülkelerden işçi almaya başlamıştır.²

1960'lı yılların başından beri Türkiye'nin gündeminde yer alan en önemli sosyal olaylardan birisi kuşkusuz yurt dışına işçi göçüdür. Türkiye'den yurt dışına işgücü göçü, kuşkusuz temelde ekonomik nedenlere dayanmaktadır.³ Yurt dışına işçi göçü yaklaşık 10 yıl sonra Türk işçilerinin ülkeye geri dönüşüyle yeni bir boyut kazanmıştır.⁴ Yurt dışında aradığını bulamayanlar, Avrupa'ya uyum sağlayamayanlar, ırkçı saldırılara maruz kalanlar, eğitim ve sağlık nedeniyle özellikle 1980'li yıllardan itibaren geri dönmeye başlamıştır.

30 Ekim 1961 yılında Almanya ile bir anlaşma imzalayarak (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) işçi göndermeye başlayan Türkiye'nin, başlangıçta işçi gönderme eğiliminin esas amacı, ülke içinde artan işsizliğe geçici bir çözüm bulmak ve bu işçilerin göndereceği dövizlerle Türkiye'nin dış ödemeler dengesine katkıda bulunmalarını gerçekleştirmektir.⁵ Federal Almanya ile imzalanan bu ikili anlaşmadan sonra, birçok ülke ile işçi mübadele koşullarını düzenleyen anlaşmalar imzalanmıştır. Bu bağlamda Avusturya, Belçika ve Hollanda ile 1964'de; Fransa ile 1965'de; İsviçre, Avustralya ve İsveç'le 1967'de anlaşmalar imzalanmıştır.⁶

1960–1971 yılları arasında yurt dışına çalışmak üzere giden işçilerin Türkiye'de yaşadıkları bölgeler itibarıyla ilk sırayı % 40 gibi büyük bir oranla Marmara bölgesi almaktadır. Daha sonra İç Anadolu bölgesi, 1969 yılından başlayarak yurt dışına en fazla işçi gönderen bölge konumuna gelmiştir. Diğer bölgelere bakıldığında, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin gelişmemiş yapılarıyla, yurt dışına işçi göndermede çok düşük oranlara sahip oldukları görülmektedir.⁷

1960 yılında Almanya'ya giden Türk işçilerinin sayısı 2.700 iken, bu sayı 1963 yılında 10 kat artarak 27.500 olmuş ve 1973 yılında ise yarım milyonu aşmıştır.⁸

Almanya'ya işçi göçünün ilk dönem için belirleyici özelliği, çoğunlukla işçilerin ailelerini geride bırakarak tek başlarına yurt dışına gitmeleridir. Bunun altında yatan önemli bir neden, bu gidişin geçici ve kısa bir süre için olduğu ve yeterli para biriktirildikten sonra geri döneleceği beklentisidir.

Almanya'ya 1960'lı yıllarda giden birinci kuşak Türkler, büyük çoğunlukla kendilerini feda etmiş insanlardır. Birçoğu kendi vasıflarını kullanamayacakları vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalmışlar, yerli halktan izole edilerek onlarca yıl ailelerinden ayrı yaşamışlardır. Yaşadıkları ülkenin hayat şartlarının Türkiye'deki koşullardan daha üstün olması (daha iyi eğitim, sosyal güvenlik, sağlık sistemi, işsizlik ödeneği vb.), bu ülkelerde bulunan Türklerin kesin dönüş fikrinde tereddütler yaratmıştır.⁹

2007 yılı itibarıyla yaklaşık 3.693.121 Türk vatandaşı yurt dışında bulunmaktadır. Bunlardan 1.713.551'i Almanya'da yaşamaktadır. Almanya'da toplam 7.284.521 yabancı uyruklu kişi yaşamakta ve bunun %23,5'ini Türkler oluşturmaktadır. Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının %45'ini kadınlar, %55'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Almanya'da işçi olarak çalışan Türklerin sayısı 461.753, işsiz vatandaşların sayısı ise 176.192 kişidir. Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının %33,6'sı Almanya'da doğmuştur.¹⁰

² S. Duman, **Almanya'da Yaşayan 13-16 yaşları Arasında Spor Yapan ve Spor Yapmayan Türk Öğrencilerinin Uyum Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması**, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.

³ H. Doğanay, **Türkiye'nin Beşeri Coğrafyası**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları No: 2982, Bilim ve Kültür Etkinlikleri Dizisi: 877, İstanbul 1997, s. 204.

⁴ S. Doğan, **age**, s. 10.

⁵ İbrahim Yasa, **Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme**, TODAİE Yayınları No: 182, Ankara 1979.

⁶ S. Doğan, **age**, s.15.

⁷ C. Yılmaz, "Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan İşçilerimizin Türkiye'deki Hızlı Şehirleşme Hareketine Etkileri", **Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, No:7 1992, s: 285-309; C. Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Am Yayıncılık, Ankara 2004.

⁸ Küçükcan, 1999, (Aktaran C. Yalçın), **age**, s. 164.

⁹ C. Yalçın, **age**, s. 167.

¹⁰ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2007. Auslanderzahlen.

Almanya'da yaşayan yabancılar arasında en büyük grubu oluşturan Türklerin en yoğun olarak yaşadıkları eyaletlerin başında Kuzey Ren Westfalya eyaleti gelmektedir. Federal İstatistik Dairesi'nin kayıtlarına göre sadece Kuzey Ren Westfalya bölgesinde yaklaşık 702.000 Türk vatandaşı yaşamaktadır. Bu eyalette 2007 yılı itibari ile 51.249 kadın ve 134.439 erkek olmak üzere toplam 185.688 Türk vatandaşı işçi olarak çalışmaktadır.

Federal Almanya'da yaşayan yabancılar arasında başta Türkler olmak üzere, Yugoslav, Polonyalı, İtalyan, İranlı, Amerikalı, Yunan, Lübnanlı, Avusturyalı, İngiliz ve Kuzey İrlandalılar bulunmaktadır. Federal Almanya'da yaşayan Türklerin daha çok belli iş kollarında çalıştıkları gözlenmektedir. Türklerin çalıştıkları başlıca iş kolları arasında Petro-kimya, lastik, taş toprak ve cam, metal, gemi, ağaç, kâğıt, deri, dokuma, gıda, şeker gibi imalat sanayi; ticaret, inşaat, enerji ve madencilik, avcılık ve balıkçılık, banka ve sigortacılıktır.¹¹ Yine Almanya'da kendi iş yerinde çalışanların büyük bir kısmını yaşlılar, ücretli olarak bir işyerinde çalışanların çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu görülmektedir.¹²

Türkiye'nin Batı Avrupa ülkelerine yoğun olarak işçi göndermesi 1973 ekonomik krizine kadar sürmüştür. Bu dönem boyunca hem aile birleşmelerinin hem de çocukların eğitimi ile ilgili sorunların acil sorunlar olarak belirmedeği söylenebilir. Temel amaç, daha çok ekonominin ihtiyaç duyduğu oranda insan gücünün diğer ülkelerden karşılanmasıdır. Bu anlamda insani ve toplumsal ihtiyaçların gerektirdiği aile birliği, çocukların eğitimi, işçilerin Alman toplumuna uyumu için dil eğitimi vb. sorunların ilk dönem için göz ardı edildiğini söylemek mümkündür.¹³

Türkiye'den Avrupa'ya yaşanan göçler sonunda birçok aile tercih ettikleri ülkede yerleşmişlerdir. Bir kısmı daha sonra buldukları ülkenin vatandaşlığına geçmiş, bazıları işyeri açmış, kimileri yerel yönetimlere seçilmişler, kimileri parlamenter seçilmiştir. Bu durum Türklerin buldukları ülkelerdeki nüfuzunu göstermektedir.¹⁴ Ancak bir kısmı, kültürel yozlaşma, eğitim, sağlık, iş imkânları, uyum gibi nedenlerden dolayı Türkiye'ye kesin dönüş yapmıştır.

Almanya'dan kesin dönüş yapan yüz binlerce işçi ailesi bulunmasına rağmen Avrupa'daki Türk nüfusu gerek doğal artış, gerek aile birleşmeleri gibi nedenlerle artmaya devam etmektedir. Kesin dönüş yapanlar genellikle yaşlı, yaşadığı ülkeye uyum sağlayamayan, eş ve çocukları Türkiye'de olan, yaşadığı ülkede emekli olmuş kişilerdir.¹⁵

Yurt dışı işçi göçü, ekonomik ve toplumsal açıdan önemli sorunlar getirmiştir. Bunlar; uyum güçlüğü, aile sorunları, gıda sorunları, konut sorunları, çocukların eğitim sorunları, din ile ilgili sorunlar, anayurtla olan ilişkilerin devamlılığının sağlanması ve çeşitli dış etkilerle ahlak dışı eylemlerdir.¹⁶

Dış göçe katılan çocuk ve gençlerin eğitim ve uyumuna yönelik olarak Türkiye tarafından alınan önlemlerin üç ana hedef çerçevesinde toplandığı görülmektedir. Bunlar; Türk Dili ve Kültürü ile ilgili bağların sürdürülmesi, dönüş yapan işçilerin sorunlarının çözülmesi, gittikleri ülkedeki mesleki eğitimleri ve uyumlarıdır.¹⁷ Bu nedenle; Türk Dili ve Kültürü ile ilgili bağların sürdürülmesi amacıyla Türkiye Avrupa'nın çeşitli ülkelerine 1.117 öğretmen göndermiştir.¹⁸ Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk çocuklarına normal ders saatleri dışında Türkçe ve Türk Kültürü dersleri ile din dersleri verilmeye başlanmıştır.

Ayrıca, Federal Almanya ile Türkiye arasında yapılan bazı anlaşmalarla Türk işçi çocuklarının başarılarını artırmaya yönelik bazı önlemler alınmıştır. Bu önlemler, aynı zamanda çocukların yaşadıkları

¹¹ İ. Yıldırım, "Federal Almanya'da Yaşayan Türk Evli Bireylerin Psikolojik Belirtileri", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:15, 1999, s: 110-120.

¹² A. Constant, Y. Shachmurove ve K. F. Zimmerman, "What Makes an Entrepreneur and Does it Pay? Native Men, Turks and other Migrants in Germany", **International Migration**, Volume 45 (4), 2007, s. 71-100.

¹³ C. Yalçın, 2004, **age**, s. 166.

¹⁴ E. M. Özgür, **Türkiye Nüfus Coğrafyası**, GMC Basın Yayın, Ankara1998, s. 55.

¹⁵ C. Yılmaz, "1980-1990 Arası Dönemde Avrupa'dan Kesin Dönüş Yapan İşçilerimizin Sosyo-Ekonomik Özellikleri", **Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, No:6, 1991, s:319-324.

¹⁶ Tuna 1981 (Aktaran S. Duman), **age**, s. 32.

¹⁷ S. Doğan, **age**, s. 4.

¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, Yurt Dışı Eğitimi ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Dokümanı, Ankara 1987.

ülkeye ve kendi ülkelerine uyumlarını sağlamaya yöneliktir. Bu önlemler, dil sorunlarının çözümlenmesi için ek Almanca kurslarının açılması, Türk öğretmenlerinin Alman okullarında görevlendirilmesi, Alman eğitim programlarında Türk kültürü ile ilgili bazı derslerin yer alması, Türkçenin ikinci yabancı dil olarak okutulması, Türkçe ders kitabı gönderilmesi ve radyo yayınlarıdır.¹⁹

Türk çocukları dil sorunu yaşarken, Almanya'nın Kuzey Ren Westfalya eyaletinde 1982 yılında yürürlüğe konulan yönetmelik gereğince, bütünleşme sağlayabilmek için “Almanca öğrenmek zorunludur” diyerek Türkçe hazırlık sınıfları kaldırılmıştır. Diğer yandan anadili derslerinden alınan notların sınıf geçmeye etkisi de kaldırılmıştır. Bu derslere girmeme sorunu başlamış ve Türk çocukları giderek kendi dil ve kültürlerinden uzaklaşmışlardır.

1. 1. Yurt Dışı Göç Sürecinin Birey Üzerindeki Etkileri

Türk işçileri, özellikle birinci kuşak, gittikleri ülkelerde sosyo-kültürel nedenlere dayalı olarak bazı sorunlarla karşı karşıya kalmışlar ve kendilerini çalıştıkları ülkelerde sürekli kalıcı-gidici göçmen tartışmalarının içinde bulmuşlardır. Zamanla gittikleri ülkelerde dil, işsizlik, sağlık, eğitim, konut, yabancı düşmanlığı, yasal haklar gibi sorunlarla karşılaşmışlardır.²⁰

Göçün bireyin üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışan kuramlardan biri “Sosyal izolasyon Kuramı” diğeri ise “Kültürel Şok Kuramı”dır.²¹ “Sosyal izolasyon kuramı”na göre göç; sadece vatandan fizikî bir ayrılış değil aynı zamanda bireyin alıştığı bir çok haklardan, kurallardan ve sosyal etkileşim örüntülerinden ayrılmasıdır. “Kültürel şok kuramı”na göre ise, bırakılan çevre ile içine girilen çevre arasındaki kültürel benzerliğe ya da farklılığa bağlı olarak göçmen az ya da çok uyum güçlüğü çekmektedir.

Dış ülke yaşantısı ev sahibi ülke hakkında bilgileri, bu ülkenin insanları ile olumlu ilişkileri çerçevesinde sağlarsa, kişinin olumlu tutum geliştirme olasılığını arttırmış olur. Almanya’da yaşayan Türk işçileri için bu koşulların gerçekleşmediği söylenebilir.²²

Göç edilen ülkenin halkı ile dil bilmeme ve sosyal nedenlerle iletişim kuramayan göçmenler ayrıldıkları ülkenin bir uzantısı olarak gettolar hâlinde bir arada yaşamayı seçtiği, yabancı kültürün farklılıklarını olabildiğince aza indirdiği ve birinci kuşağın “kültür şokuna” karşı bulduğu bir çözüm yolu olduğu ileri sürülmektedir.²³ Yalnız ikinci kuşak için bu durum daha farklıdır. İkinci kuşak genellikle yabancı ülkenin çocuklarının gittikleri okullarda eğitilmektedir. Bu eğitim ne kadar küçük yaşlarda başlamış ve ne kadar uzun sürmüşse öğrencilerin öğrenecekleri ve benimseyecekleri şeyler de o kadar fazla olacaktır. Yani çocuğun yaşı göç sırasında ne kadar küçük ise kabul edildiği ülkenin eğitim olanaklarından yararlanma açısından şansı o oranda artacaktır.

Çocuğun yaşı ne kadar ileri ise kabul edildiği ülkenin kültürü kendisini toplumsallaşma süreci sırasında o derece az etkileyecek, çocuğun yaşı ne kadar küçük ise kabul edildiği ülkenin kültürü o derece belirleyici olacaktır. O halde ikinci kuşağın kültür şoku ile başa çıkma yolunun o kültürü benimseme ve onun bir parçası haline gelmeye çalışma olduğu düşünülmektedir.²⁴

Nicol, İngiltere’de 5–15 yaşlar arasında Batı Hindistanlı 204 çocuk üzerinde yaptığı bir klinik çalışmada, bu çocuklar arasında en yüksek oranda davranış bozukluklarına rastlamıştır. Aynı araştırmada,

¹⁹ M. Tezcan, **Dış Göç ve Eğitim**, Anı Yayıncılık, Ankara 2000.

²⁰ C. Şahin, “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir İnceleme”, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 21, S. 2, 2001, s. 57–67.

²¹ Leyla Esentürk-Ercan, Die Rückwanderung Türkischer Jugendlicher in die Heimat - Eine empirische Untersuchung zu Migrationsgründen, zur aktuellen Situation und Zukunftsperspektiven der Zweiten Generation. Das Verbindende der Kulturen, Sektion: Paedagogik /Bildung, Nr.15, TRANS İnternet Zeitschrift, 2004.

²² S. Doğan, **age**, s. 43.

²³ N. Hisli, **age**, s.19.

²⁴ Andreas Eppink, “Social-Psychological Problem of Migrant Children a Coultural Coflicts. International Migration”, **Fourth Seminar on Adaptation and Integration of Permanent Immigrants**, 1987; J. Krupinski, Changing Patterns of Migration to Australia and Their Influence on the Health of Migrants. Social Science and Medicine, Vol. IV-III, (II), 1984, ss. 927-932; T. A. Church, Sojourner Adjustment, **Psychological Bulletin**, Vol. 91(3), 1982, ss. 540-572.

Batı Hindistan'da doğan kızların İngiltere'de doğan Hintli kızlardan daha fazla davranış bozukluğu gösterdikleri de ortaya çıkmıştır.²⁵

Guldenberg'in Kanada'da yaptığı araştırmada, Montreal'e gelen 264 göçmen çocuğundan %41'nin sosyal ve duygusal yönden uyum güçlüğü içinde olduğu ortaya çıkmıştır.²⁶ Minde ve Minde Kanada'da 51 göçmen ailenin çocukları üzerinde yaptıkları çalışmada, bu çocukların %26'sının ciddi psikolojik bozukluklar gösterdiğini bulmuşlardır. Kanada'ya daha iyi uyum sağlamış ailelerin çocuklarının daha az psikolojik bozukluk gösterdiğini kanıtlamıştır.²⁷ Göçmen kendi dilinin, yaşayış biçiminin, çalışma yaşamı ve boş zamanlarındaki alışkanlıklarının çevreyle ilişki biçiminin eskisi gibi anlam taşımadığını ve aynı değerde sayılmadığını fark eder. Kendini yetersiz ve yeteneksiz hisseder. Dil yetersizliği bu duyguyu güçlendirir.²⁸ Dil; kişiliği, kişinin kendine verdiği değeri, duyguyu ve güveni etkileyen bir duygudur. Göçmen yeni topluma uyum sağlamak için yeni bir dil öğrenmek zorundadır.

Göç olgusuna şöyle bir yorum getirmektedir. Avrupa ülkeleri, başlangıçta işçi alışverişlerini sadece ekonomik açıdan görmüşlerdir. Oysa ileride doğacak toplumsal sorunları hiç hesaba katmamışlardır. Özellikle de işçilerin çocuklarının eğitimi bu sorunların başında yer almaktadır.²⁹

Yurt dışına gönderilen işçilerin çocuklarının önemli bir sorun yaratacağı, ne işçi kabul eden ülkeler ne de ülkemiz tarafından düşünülmediği için gerekli önlemler zamanında alınamamıştır.³⁰

Yurt dışı yaşantısı geçiren ergenlik çağındaki bu çocuklar; dış göç yaşantısının etkisiyle iki farklı kültürün değer yargılarının karmaşası içinde bulunmaktadır. Ayrıca bu çocuklar her ergen gibi içinde buldukları gelişim döneminin yarattığı hızlı gelişen bedenlerine uyum sağlama, toplumda kabul gören değer yargıları ve kurallarının neler olduğunu öğrenme, kendi kimliklerini oluşturma gelecekte ne olacaklarına karar verme çabaları içinde bulunmaktadır.³¹

Göçmenlerin içinde yaşadıkları topluma uyumlarını açıklayan ve Almanya'da Duisburg Grubu diye adlandırılan Schrader, Nickle ve Griese, çocuğun göçe katılırken ait olduğu kültürel rolleri ve kimliği kazanıp kazanmadığının önemli olduğunu vurgulamışlardır. Yani önemli olan noktanın birincil sosyalleşme sürecini tamamlayıp tamamlamadığıdır. Birincil sosyalleşme sürecini tamamladıktan sonra yurt dışına çıkan çocukların (6-14 yaş) yurt dışında kolay uyum sağlayamadıkları ve yurda geri dönmek istedikleri; birincil sosyalleşme sürecinin tam ortasında yurt dışına çıkan çocukların (1-5 yaş) iki kültür arasında kalan sorunlu çocuklar oldukları ve hiçbir kültürde kendilerini güvenlik içinde hissetmedikleri; yurt dışında doğan çocukların ise birincil sosyalleşme sürecini yurt dışında tamamladıkları için ana dillerini geliştirmedikleri ve yurda dönmek istemediklerini ileri sürmektedirler.³²

Almanya'da eğitimine devam eden çocuklar pek çok sorunla karşılaşmış, bu da onları okul başarısızlığına götürmüştür. Bunlar şöyle özetlenebilir: Türk çocukları okula yaşlarıyla eşit koşullarda başlayamamışlardır, eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamışlardır, yabancı olmaları yüzünden

²⁵ A. R. Nicol, "Psychiatric Disorder in the Children of Caribbean Immigrants", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, (12), 1971, s. 273-287.

²⁶ Aktaran S. Doğan, *age*, 1988, s.49.

²⁷ Aktaran M. Aronowitz, "The Social and Emotional Adjustment of Immigrant Children: A Review of Literature", *International Migration Review*, Vol. IVIII, (2), 1976, s. 237-257.

²⁸ G. Göhler, Die gesundheitliche Situation und die daraus resultierenden Probleme der türkischen Migranten/inen in der Bundesrepublik Deutschland, Türkische Migranten in der Bundesrepublik Deutschland-Federal Almanya'da Göçmenler, Band II, Önel Verlag Köln 1990.

²⁹ H. Robert Laver, *Yurt Dışından Dönen Gençlerin Uyum Sorunları. Eğitim Sistemi ve Topluma Uyum* (Aktaran: Mahmut Tezcan), Engin Kitabevi, Ankara 1987.

³⁰ Haşim Cerit, *Federal Almanya'da Çalışan Türk İşçi Çocuklarının Eğitim Öğretim Problemleri ve Çözüm Yolları*, MEB Yayınları, Ankara 1984.

³¹ Beril Tufan, *Türkiye'ye Dönen ikinci Kuşak Göçmen işçi Çocuklarının Psiko-Sosyal Durumları*, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı Planlama Dairesi Yayınları, No. DPT. 2071 S.P.B. 405, Ankara 1987.

³² K. Magnusson, Between Two Cultures A Study of Attitudes and Behaviour of Yugoslav Youth in Sweden, I. Muncio (Ed.), Family and Position in the Swedish Society, SPLIT-Report II, Stockholm 1981, 61-62; S. Doğan, 1988 *age*, s. 40.

okulda Alman öğrenciler tarafından dışlanmışlardır, farklı dil ve kültüre sahiptirler, kültür ikilemi içinde bocalamaktadırlar ve mesleki eğitimden yeterince faydalanamamaktadırlar.³³

Avrupa ülkelerinde kalmayı güçleştiren ve dönüşü teşvik eden nedenler, ekonomik nedenlerin yanında bu nedenlere doğrudan ve dolaylı olarak bağlı çeşitli uygulamaların ürünüdür. Başta Federal Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde izlenen politikalar ve uygulamalar (geriye dönüşü teşvik eden ücret ve prim ödemeleri, vatandaşlık hakları, sosyal yardımlar vb.), ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı, ikinci kuşağın sosyal ve kültürel sorunları gibi her biri kendi içinde ayrı ayrı ele alınabilecek ve her alt grup için değişik sonuçlar yaratan (çocuklar, gençler, aile) birçok sorun dönüş göçünü etkilemiştir.³⁴

Göç yaşantısı geçiren ve Türkiye'ye geri dönenlerin sayısı 1980'lerden bu güne kadar azalmış olmakla birlikte, bugün de önemli boyutlardadır. 1985–1995 döneminde yılda ortalama 44.000 kişi Federal Almanya'dan Türkiye'ye dönmüştür. 1974–84 döneminde geri dönenlerin ortalama %43 'ünü 18 yaşın altındaki gençler oluştururken, %13' ünü 18–25 yaş grubundaki gençler oluşturmaktadır. 1985–1995 döneminde geri dönenlerin %29'unu 18 yaşın altındaki gençler, %18'ini de 18–25 yaş grubundaki gençler oluşturur.³⁵

Çeşitli nedenlerden dolayı yapılan geri dönüşler halen sürmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı yurda dönen çocuk ve gençlerin uyumu ve eğitimlerine devam edebilmeleri için 1984'de İngilizce eğitim veren Anadolu Liseleriyle birlikte Almanca ve Fransızca eğitim yapan Anadolu Liseleri de açmaya başlamıştır. Bu Anadolu Liselerine yurt dışından dönen öğrenciler sınavsız olarak alınmışlardır.³⁶

Avrupa ülkelerinin 1980'den sonra geri dönüşleri teşvik etmelerine rağmen Avrupa'da yaklaşık 3,7 milyon civarında Türk nüfusu yaşamaktadır. Bu bağlamda 1984 yılında Avrupa'dan yaklaşık 250.000 kişi kesin dönüş yapmıştır. Bunların 213.469'u Almanya'dan gelmişlerdir.³⁷ Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin büyük bir kesiminin de 1980'den sonra kesin dönüş yaptıkları görülmektedir.

Dış göçün yoğunluk kazandığı dönemlerde, Batı Avrupa ülkelerindeki Türk işçilerinin, bu ülkelerin iş ve yaşam koşullarına uyumları ya da uyumsuzlukları, toplumbilimcilerin ilgilerini çekmiştir. Ancak uzunca bir süredir Batı Avrupa ülkelerine dış göçün durması, ilgileri geri dönüş sürecine yöneltmiştir.³⁸

1973 yılından itibaren Türkiye'ye dönüşler başlayınca Türkiye'de bu çocukların okul sorunları baş göstermiş ve 1982–1984 eğitim ve öğretim yılında bu sorun doruk noktasına ulaşmıştır. Dış göçe katılan işçi çocuklarıyla ilgili olarak gerek göç ettikleri ülkelerde, gerekse kendi ülkelerinde çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Araştırmalardan bazıları Avrupa ülkelerinde çalışmakta olan Türklerin ve çocuklarının bulunduğu topluma uyumundan bahsederken, diğer bir kısmı da çocukların bulunduğu topluma uyum sağlayamadığından ve okullardaki başarısızlığından söz etmektedir. Yapılan araştırmalarda öncelikle Türkiye'ye dönen işçilerin ekonomik alandaki uyum sorunları üzerinde durulmuştur. Bilindiği üzere yurt dışına gitmek ve yurda geri dönüş yapmak, birey açısından bir sosyo-kültürel ortam değişimini ifade etmekte ve uyum güçlüklerine yol açmaktadır. Birçok araştırmada çocukların dış göç gibi geri dönüş sorunlarından da birinci derecede etkilenen aile bireyleri olduğu vurgulanmaktadır.³⁹

³³ H. Binay, *Yurt Dışındaki Türk İşçi Çocuklarının Eğitimi. Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, MEB Yayınları İstanbul 1983, s. 496.

³⁴ A. Kuruüzüm, "Kesin Dönüş Yapan İşçi Çocuklarının uyum Problemleri Üzerine Bir Alan Araştırması", *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (3), 2002, s.102-113.

³⁵ TAM, *Integration von Remigranten in der Türkei. Turkey Researches*, 1996, s.14.

³⁶ S. Doğan, 1988, *age*, s.57.

³⁷ M. Mutluer, *Uluslararası Göçler ve Türkiye. Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması Denizli/Tavas*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2003.

³⁸ S. Güven, *Uluslararası İşçi Göçünün Sosyal Politika Sorunları*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa 1996, s.2.

³⁹ U. Scheron and B. Scheron, *Integration von Gastarbeiterkindern*, Frankfurt am Main-Bern 1982; U. Boos-Nünning, *Die Schulische Situation der zweiten Generation*. in: Meys,W., Şen, F. (Edit.) *Zukunft in der Bundesrepublik oder Zukunft in der Türkei*, Bonn 1986; D. Hopf, *Herkunft und Schulbesuch auslaendischer Kinder*, Berlin 1987; A. Cavalli-Wordel, *Schicksale Italienischer Migrantenkinder*, Weinheim Centre, Essen 1989.

Dış göç sürecine katılıp Türkiye'ye geri dönen çocuklarla ilgili olarak yapılan çok fazla alan araştırması yoktur. Yurt dışından dönen öğrencilerin Türkiye'ye döndükten sonra bazı sorunlar yaşadıkları kabul edilen bir gerçektir. Bu sorunların başında eğitim, kişiler arası iletişim, dil ve uyum sorunları gelmektedir. Yaşanan sorunlar, gençlerin utangaçlık, yalnızlık, atılgan olmayan davranış, sosyal ilişki kuramama, kimlik bunalımı ve duyguları ifadede yetersizlik gibi güçlüklerle karşılaşmalarına neden olmaktadır.⁴⁰ Yurt dışından kesin dönüş yapanların yaklaşık %44'ünün ailevi nedenlerden dolayı döndüğünü, ailevi nedenlerin başında ise çocuklarının eğitiminin geldiğini belirtmektedir.⁴¹

Yurt dışı yaşantısı geçiren gençlerin durumu "Marjinal İnsan" kavramı ile de açıklanmaktadır. Robert Park, "Marjinal kişi" kavramını ilk kez 1928 yılında açıklamıştır. Marjinal kişi iki farklı kültürde yaşayan ve iki farklı kültürü paylaşan kimse diye tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle, marjinallik iki ya da daha fazla dünyada, bunlardan hiçbirisinin tam bir parçası olmadan var olmak demektir.⁴²

Yurt dışı yaşantısı geçiren kişilerin yurda döndükten sonra göçmen olarak yaşadıkları toplumun kültürünün etkisini taşıdıkları için bir süre marjinal kişiliklerini devam ettirdikleri, kısmen Türk kültürüne hakim olamamaktan dolayı küçümsendikleri, Türkçeyi iyi kullanamadıkları ileri sürülmektedir.⁴³ Böylece iki ayrı değer dizgesi arasında sıkışan gençler, şaşkın ve arada kalmış bir kuşağı temsil etmektedirler. Yine bu çocukların iki farklı kültürün etkisi altında olmalarından dolayı benimseme, özdeşim modeli arama gibi sorunlarının olduğu, öte yandan kendilerini hiçbir yerde huzurlu hissetmedikleri için sırf gösterişçi tüketime yönelik refah toplumunun normlarını benimsedikleri ileri sürülmektedir.⁴⁴

Avrupa kültürüne uyum sağlamayan ve giderek kendi ülkelerinde de yabancılaşan gençler için zaman zaman "uyumsuz" deyimini kullanmakta, bu da gençlerin ruh sağlığı bakımından risk altında bulduklarını göstermektedir.⁴⁵

Amerika Birleşik Devletleri'nde en az üç yıl kaldıktan sonra Puerto-Rico'ya dönen 81 öğrenci ile ABD'ye sürekli gidip gelen 36 öğrenciyi karşılaştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, sürekli gidip gelen öğrencilerin Puerto Rico'dan çok Amerika'da kendilerini, okulu ve öğretmenleri daha olumlu biçimde algıladıkları saptanmıştır.⁴⁶

Göçmen çocukların sosyo-psikolojik durumu üzerine Selanik üniversitesinde yapılan bir araştırmada, en fazla risk altında olan çocukların yeni göç etmiş olanlar olduğu ortaya çıkmıştır. Gerek Almanya'ya anne ve babasının yanına gidenlerin, gerek Yunanistan'a anne ve babasıyla ya da tek başına dönen öğrencilerin yeni göç ettikleri için risk altında oldukları ortaya çıkmıştır. Yine aynı araştırmada yeni göç edenlerin ve Almanya'da yaşayanların başkalarıyla ilişki kurmada sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır.⁴⁷

Tufan tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, yurt dışından Türkiye'ye geri dönen öğrencilerin en çok sorunu okul alanında yaşadıkları ortaya çıkmıştır.⁴⁸ Şimşek de yaptığı araştırma

⁴⁰ C. Şahin, "Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyleri", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2, Haziran 2001; L. Esentürk-Ercan, 2004, **age**, s. 70.

⁴¹ M. Mutluer, "Büyük Menderes Bölgesinde Yurt Dışından Dönen İşçilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Yatırım Seçimleri" **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı: 8, 1996, s. 187-205.

⁴² M. Tezcan, **age**, s. 44.

⁴³ S. Doğan, **age**, s. 46.

⁴⁴ N. Abadan-Unat, **Göçmen İşçi Çocuklarının Sosyo-Psikolojik ve Eğitimsel Sorunları**, Ankara Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Merkezi, Ankara 1979, s. 21.

⁴⁵ Z. Öztekin, ve M. Bertan, **Yurt Dışına Göç ve Sağlık**, Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Enstitüsü Yayınları, No: 24, Ankara 1982, s. 32; G. Vassaf, Daha Sesimizi Duyurmadık, Avrupa'da Türk İşçi Çocukları, 1983, s.148.

⁴⁶ J. Prewitt-Diaz, Migrant Students Perceptions of Teachers, School and Self, Perceptual and Motor Skills, (58), 1984, s. 391-394.

⁴⁷ Council of Europe, 1985. The School Re-Integration of the Children of Greek Immigrants in their Parents Country of Origin. Strasbourg: The Education and Cultural Development of Migrants, Council for Cultural Cooperation, School Education Division, Project no:7.

⁴⁸ Beril Tufan, "Almanya'dan Dönen Türk İşçi Çocuklarının Türkiye'ye Döndükten Sonra Karşılaştıkları Güçlükler", **HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, C. III, Eylül 1985, s. 53-63.

sonucunda yurt dışından dönen öğrencilerin Türkiye’de karşılaştıkları en büyük sorunların başında “Okul ya da toplum yaşamında Türkçeyi yeterince kullanamama” olduğunu belirtmektedir.⁴⁹

Güpgüpoğlu yaptığı çalışmada, Almanya’dan dönüş yapan ve Türkiye’de okula devam eden gençlerin uyum sürecinde ortaya çıkan sorunları incelemiş ve öğrencilerin sorunlarının en çok eğitim ve okul sistemlerinin farklılığından kaynaklandığı ortaya koymuştur. Araştırmada bulgulara göre öğrencilerin yarısının Türkçe ve Almanca dil bilgisinden zayıf oldukları görülmektedir.⁵⁰

Yurt dışından dönen öğrencilerin meslek tercihlerinin, yerli öğrencilerden farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, bu öğrencilerde öğretmenlik mesleğinin daha fazla tercih edildiği, öğrencilerin özellikle Almanca öğretmeni olmak istedikleri, bu yüzden üniversitelerin Alman filolojisi ya da Alman Dili ve Eğitimi bölümlerini seçtikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca Almanca dil bilgileri nedeni ile hosteslik, turist rehberliği ve tercümanlık gibi mesleklere eğilim de görülmektedir.⁵¹

Potts “Almanya’daki Türk Göçmenlerin Yaşam Beklentileri ve Türkiye’ye Geri Dönme Nedenleri” üzerine yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, kadın göçmenlerin erkeklere oranla daha çok Almanya’da kalmak istedikleri, ülkelerine daha az gitmek istedikleri ortaya çıkmıştır.⁵²

Geri dönüş üzerinde yapılan çalışmalar “geriye dönüşün” bir ülkeye gidişten daha zor ve daha çok zaman alıcı bir uyum süreci gerektirdiğini göstermektedir.

2. Yöntem

Bu araştırma, yurt dışı (Almanya) yaşantısı geçiren Türk öğrencilerinin Türkiye’ye geri dönüşte yaşadıkları sorunlarının bazı değişkenlere göre incelendiği betimsel nitelikte bir çalışmadır. Araştırmanın evrenini 2006–2007 eğitim-öğretim yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümünde öğrenim gören ve Almanya’dan Türkiye’ye geri dönüş yapmış üniversite öğrencileri oluşturmaktadır.

2.1. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen, açık uçlu sorulardan oluşan bir anket ile toplanmıştır. Ankette yer alan 10 soru yapılan literatür taramasına dayanılarak hazırlanmıştır. Anket hazırlandıktan sonra 25 yurt dışı yaşantısı geçiren üniversite öğrencisi üzerinde denenmiştir. Ayrıca, araştırmanın geçerliği için hazırlanan anket konusunda uzman görüşleri alınmıştır. Anketin ilk aşamasında 12 madde yer alırken, uzman görüşlerine dayalı olarak iki madde kapsam dışı bırakılmıştır. Bilgi toplama işlemi bitirildikten sonra elde edilen verilerin analizi SPSS paket programı kullanılarak yapılmış ve veriler yüzde (%) ve frekans (f) olarak değerlendirilmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

Araştırma bulgularının analizinde, araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri, Türkiye’ye dönmeden ve döndükten sonraki yaşamları ile ilgili bazı sorulara yanıt aranacak ve tartışılacaktır. Araştırmaya, yurt dışından Türkiye’ye geri dönüş yapan 126 üniversite öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin yaş ortalaması 24’tür. Cinsiyet açısından incelendiğinde, öğrencilerin % 64’ünün kız, %36’sının erkek olduğu görülmektedir (Tablo 1).

⁴⁹ A. Şimşek, *Yabancı Ülkelerden Yurda Dönen İşçi Çocuklarının Eğitimi: Eğitim Teknolojisi Açısından Yaklaşım*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1986.

⁵⁰ G. Güpgüpoğlu, *Almanya’dan Dönen Öğrencilerin Psiko-Sosyal Yönden Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1986.

⁵¹ İ. Tomanbay, “Yurt Dışından Dönen ve Ankara’daki Bazı Üniversitelerde Okuyan Gençlerimizin Türkiye’de Karşılaştıkları Uyum Güçlükleri”, *HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, C. 3, S. Eylül 1985; Mahmut Tezcan, 1987, *age*, s. 24.

⁵² L. Potts, 2008, Migration und alter II: Lebensperspektiven alterer türkischer Manner in deutschland im Geschlechtervergleich (1995/96), <http://www.uni-oldenburg.de/politik/migrationgender/26173.html> retrieved 18.02.2008.

Tablo 1: Yurt Dışından Geri Dönüş Yapan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kız	81	64
Erkek	45	36
Toplam	126	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin %72'si Almanya'da doğduğunu, %28'i ise Türkiye'de doğduklarını belirtmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2: Yurt Dışından Geri Dönüş Yapan Öğrencilerin Doğdukları Ülkeye Göre Dağılımı

Doğum Yeri	f	%
Almanya	91	72
Türkiye	35	28
Toplam	126	100

Yurt dışında kalınan süre incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin %48'i 9-12 yıl, %41'i 13-16 yıl, %7'si 17 yıl ve daha fazla, %4'ü ise 8 yıl ve daha az süre yurt dışında kalmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: Yurt Dışından Geri Dönüş Yapan Öğrencilerin Yurt Dışında Kalma Süresine Göre Dağılımı

Yurt dışında Kalma Süresi	f	%
17 yıl ve daha fazla	9	7
13-16 yıl	52	41
9-12 yıl	60	48
8 yıl ve daha az	5	4
Toplam	126	100

Öğrencilerin hangi yıl Türkiye'ye geri dönüş yaptıkları incelendiğinde, %15'nin 1986 yılı ve öncesinde; %73'ünün 1987-1995 yıllarında, %9'nun 1996-2000 yıllarında ve %3'nün de 2001-2007 yılları arasında geri dönüş yaptıkları görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4: Yurt Dışından Geri Dönüş Yapan Öğrencilerin Geri Dönüş Yaptıkları Yıllara Göre Dağılımı

Geri Dönüş Yapılan Yıl	f	%
1986 ve öncesi	19	15
1987-1995	92	73
1996-2000	11	9
2001-2007	4	3
Toplam	126	100

Almanya’da hangi eğitim kademesine kadar eğitim gördükleri incelendiğinde öğrencilerin % 30’u teknik ve mesleki lise (Berufsschule), % 45’i genel lise (Gesamtschule ve Gymnasium), %15’i Ortaokul (Realschule), % 10’u İlkokul (Grundschule) eğitimi aldıkları görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5: Yurt Dışından Geri Dönüş Yapan Öğrencilerin Almanya’da Eğitim Gördüğü Okul Türüne Göre Dağılımı

Almanya’da Eğitim Görülen Okul Türü	f	%
Genel Lise	57	45
Teknik ve mesleki okul	38	30
Ortaokul	19	15
İlkokul	12	10
Toplam	126	100

Öğrencilerin, Türkiye’ye dönmeden önce Almanya’da aileleri ile birlikte yaşadıkları şehirler sorusuna verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, araştırmaya katılan 126 üniversite öğrencisinden 53’ü Kuzey Ren Westfalya Eyaletindeki şehirlerde, 18’i Baden Württemberg, 17’si Hessen, 13’ü Aşağı Saksonya ve 12’sinin Bavyera eyaletlerindeki şehirlerde yaşadıkları görülmektedir (Tablo 6). Bu eyaletleri 5 kişi ile Rheinland Pfalz izlemektedir. Geri dönüş yapan öğrenciler ve ailelerinin en az yaşadıkları eyaletler ise Hamburg (2), Bremen (1), Saarland (1) ve Schleswig Holstein (1)’dir.

Tablo 6: Yurt Dışından Geri Dönüş Yapan Öğrencilerin Almanya’da Yaşadıkları Eyalet ve Şehirler

Eyalet	Şehir	Kişi	Eyalet	Şehir	Kişi
Aşağı Saksonya	Braunschweig	2	Kuzey Ren Westfalya	Aachen	2
	Göttingen	3		Bonn	1
	Wolfsburg	3		Münster	3
	*Hannover	5		Köln	10
Baden-Württemberg	Ulm	3		Dortmund	4
	Baden-Baden	1		Bielefeld	1
	Esslingen	2		Boitrop	2
	Heilbronn	2		Duisburg	5
	Karlsruhe	3		Essen	2
	Mannheim	2		Gladbeck	2
	*Stuttgart	5		Bochum	5
Bavyera	*Münih	6		Oberhausen	5
	Nürnberg	4		Mönchengladbach	2
	Würzburg	2		Mönchengladbach	2
Berlin	*Berlin	3		Gelsenkirchen	3
Bremen	*Bremen	1		*Düsseldorf	4

Hamburg	*Hamburg	2	Hessen	Darmstadt	2
Rheinland-Pfalz	Ahrweiler	2		Frankfurt	5
	Koblenz	1		Fulda	1
	*Mainz	2		Hanau	1
Saarland	*Saarbrücken	1		Kassel	3
Schleswig-Holstein	*Kiel	1		Offenbach/Main	1
				*Wiesbaden	4

* Eyaletlerin Başkentlerini göstermektedir.

Öğrencilerin Türkiye'ye geri dönüş yaptıktan sonra yaşadıkları sorunlara ilişkin cevaplarına göre; %90 okul problemleri, % 95 dil sorunları (Türkçe'nin yetersizliği, konuşma, anlama ve yazma), %75 aile sorunları (özellikle kuşak çatışması), %74'ü kaygı, %15'i Almanca'yı kullanamama ve unutma korkusu, %23'ü de sağlık sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 7).

Tablo 7:Yurt Dışından Geri Dönüş Yapan Öğrencilerin Geri Dönüşten Sonra Yaşadıkları Sorunlara Göre Dağılımı*

Türkiye'ye Geri Dönüşten Sonra Yaşanan Problemler	f	%
Okul Problemleri	113	90
Dil Sorunları	120	95
Aile Sorunları (Kuşak Çatışması)	95	75
Kaygı	93	74
Sağlık Sorunları	29	23
Almanca'yı Kullanamama ve Unutma Korkusu	19	15

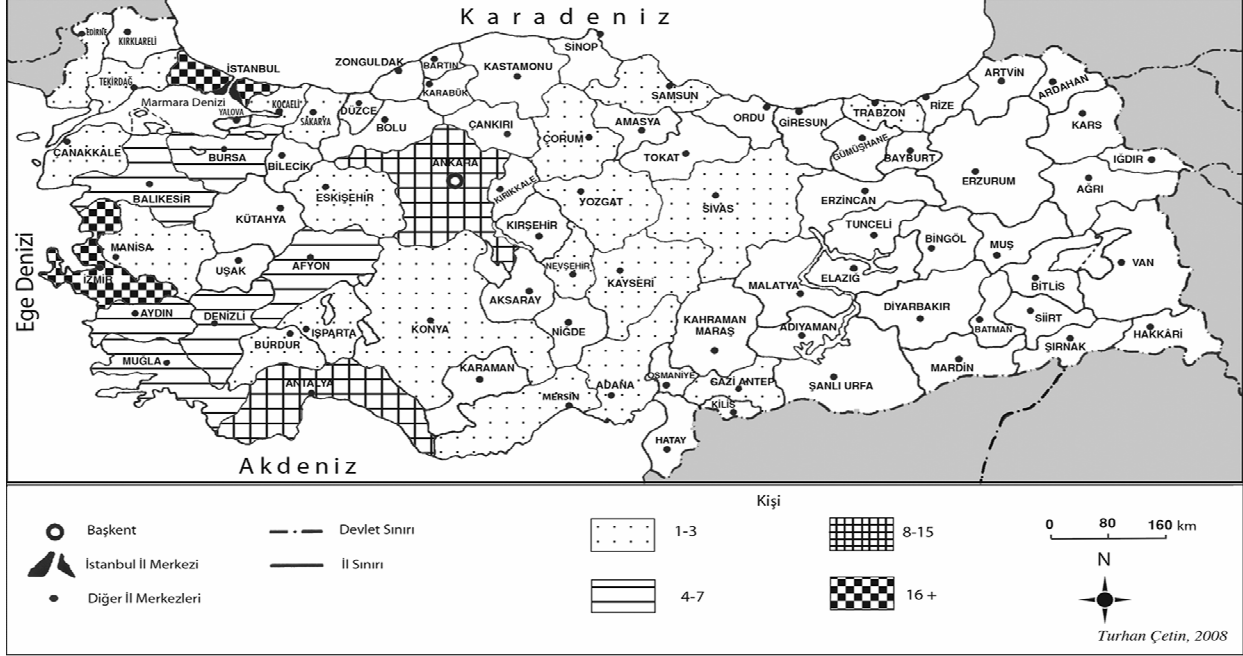
*Bu soruya birden fazla cevap verilebilmektedir.

Öğrencilerin yaşadıkları sorunları çözmek amacıyla kime başvurdukları sorusuna ise %45'i arkadaşlar, %28'i profesyonel yardım (okul psikolojik danışmanı/psikolog), %15'i Almanya'daki arkadaşlar ve öğretmenler ve % 12'si ise aile olarak cevaplamışlardır (Tablo 8).

Tablo 8:Yurt Dışından Geri Dönüş Yapan Öğrencilerin Yaşadığı Sorunları Çözmek İçin Kime Başvurduklarına Göre Dağılımı

Yaşadığı Sorunları Çözmek İçin Kime Başvuruyorlar	f	%
Türkiye'deki Arkadaşlar	57	45
Profesyonel yardım (okul psikolojik danışmanı/psikolog)	35	28
Almanya'daki arkadaşlar ve öğretmenler	19	15
Aile	15	12
Toplam	126	100

Türkiye'ye kesin dönüş yapan üniversite öğrencileri ve ailelerinin illere göre coğrafi dağılışı haritası incelendiğinde; araştırmaya katılan 126 üniversite öğrencisinden 41'i İzmir (21) ve İstanbul (20)'a yerleşmişlerdir. Bu illeri 14 kişi ile Ankara ve 8 kişi ile Antalya izlemektedir. Daha sonra Bursa (6), Muğla (6), Denizli (5), Aydın (5), Balıkesir (4), Afyon (4) illeri geri dönüş yapan öğrencilerin ve ailelerinin yaşadıkları illerdir (Harita 1).

Harita 1. Yurt Dışından Geri Dönüş Yapan Üniversite Öğrencilerinin ve Ailelerinin İllere Göre Coğrafi Dağılışı.

Yılmaz 1992'de yaptığı araştırma sonucuna göre Avrupa'dan kesin dönüş yapanların Türkiye'deki coğrafi dağılımına bakıldığında %16'lık oranla İstanbul'un en çok tercih edilen il olduğu, bunu Ankara ve İzmir'in takip ettiği görülmektedir.⁵³ Bu durum yurt dışından kesin dönüş yapanların hangi yıllarda dönerse dönmüş olsun, yurt dışına ister kırsal kesimden isterse şehir merkezinden göç etmiş olsunlar Türkiye'de büyük şehirlere yerleşmeyi tercih ettiklerini göstermektedir.

Gerçek dönüş yapan öğrencilerin en az yerleştikleri iller ise Isparta, Yozgat, Manisa, Nevşehir, Sivas, Tekirdağ, Gaziantep ve Trabzon'dur. Bu illere birer öğrenci ve ailesi yerleşmiştir.

Kesin dönüş yapan öğrencilerin ve ailelerinin %66'sı Türkiye'de büyük şehirlere yerleşmişlerdir. Söz konusu grubun Almanya'da yaşadıkları şehirlere bakıldığında (Tablo 6) önemli bir bölümünün büyük kentlerde yaşadıkları görülmektedir. Bu durum kesin dönüş yapan ailelerin Almanya'da uzun süre yaşadıkları kent hayatının kültürel özelliklerine, alt yapı zenginliğine, ulaşım koşullarına, eğitim ve sağlık olanaklarına, iş potansiyeli ve şehrin diğer özellik ve avantajlarına alıştıklarını göstermektedir. Dolayısıyla da Türkiye'de de aynı hayat koşullarını devam ettirmek amacıyla büyük kentlere yerleştikleri görülmektedir. Benzer bulgulara Yılmaz'ın yaptığı araştırmada da rastlanılmaktadır. Kesin dönüşte yerleşmek amacıyla büyük şehirlerin tercih edilmesinin eğitim, sağlık, istihdam imkânları gibi faktörlerin yanında en önemli sebeplerinden biri de yurt dışında edinilen alışkanlığın ve hayat tarzının aynı şekilde sürdürülebilmesinin Türkiye'de ancak büyük şehirlerde mümkün olmasıdır.⁵⁴

⁵³ C. Yılmaz, *age*, s. 285-309.

⁵⁴ C. Yılmaz, *age*, s. 285-309.

4. Sonuç ve Öneriler

Almanya'dan geri dönüş yapan Türk gençlerinin demografik özelliklere bakıldığında, Almanya'da çeşitli eğitim kademelerinde öğrenim görüp Türkiye'ye çeşitli yıllarda ailesi ile birlikte geri dönen öğrencilerin sayısının 1987-1995 yıllarında yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu Türkiye Araştırmalar Merkezinin (TAM) 1996'da yaptığı araştırmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir.⁵⁵ Öğrencilerin büyük çoğunluğunun Almanya'da doğmuş olması, temel eğitimlerini orada almış olmaları geri döndükten sonra özellikle Türkçe açısından sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Türk eğitim sistemindeki farklılıklar, bazı okul diplomalarının eşdeğerliliğinin kabul edilmemesi, yaşanan çevrenin farklılığı öğrencilerin sorunlarının artmasında etkili olmaktadır.

Yurt dışında yaşayan birinci kuşak dışında kalan ikinci ve üçüncü kuşak gençler, beş yaşına kadar kendi ailesinin mensubu olduğu bir kültür ortamı içinde yetişmekte, daha sonra anaokulundan başlayarak yaşadığı ülkenin kültürünü öğrenmektedirler. Bu süreç içerisinde kendi kültürü ile yaşadığı ülkenin kültürünü kaynaştırarak çok kültürlü bir ortamda yaşamını sürdürmektedirler. Evde başka, okulda ve dışarıda ise başka bir kültürle yaşamını sürdürmek zorunda kalan gençler her iki kültür içerisinde sosyalleşme sürecinin bir gereği olarak bir takım zorlukların yanında her iki kültürle de uyumlu olmak durumundadırlar.

Araştırmanın sonuçlarına göre, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yurt dışında aileleri ile birlikte büyük yerleşim bölgelerinde yaşadıkları, Türkiye'ye geri dönüş yaptıktan sonra da büyük yerleşim yerlerini tercih ettikleri görülmüştür.

Araştırmanın sonuçlarına göre, geri dönen öğrencilerin Türkiye'de karşılaştıkları en önemli sorunlardan birisinin dil yetersizlikleri olduğu anlaşılmıştır. Araştırmanın bu bulgusu Göhler (1990) ve Şahin'in (2001a) elde ettikleri sonuçlar ile benzerlik taşımaktadır.⁵⁶ Bu bakımdan yurda geri dönen öğrencilerin Türkçelerini geliştirmek büyük önem taşımaktadır. Türkçe'yi kullanma becerisi zayıf olan öğrencilerin Türkiye'de okula başlamadan önce belli bir süre Türkçe hazırlık sınıflarına devam etmeleri uygun olabilir. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler işbirliği yapabilirler.

Yurt dışında yaşayan gençlerimizin eğitim gördükleri eğitim kurumlarında bu alanda yetişmiş ve uzman olan eğitimciler tarafından Türkçe dersini almaları desteklenmeli ve bu tür programlar geliştirilmelidir.

Ayrıca yurt dışında yaşayan öğrenciler için yaz mevsiminde Türkiye'de Türkiye'yi her yönü ile tanıttıcı (Türkçe kursları, Türk kültürünü, eğitimi, tarihi, gelenekleri, vb) yaz okullarının açılması ve yurt dışındaki öğrencilerin katılımı teşvik edilmelidir.

Ülkelerine geri dönüş yapan öğrencilerin sorunlarının önlenmesi ve giderilmesi için geri dönüş merkezlerinin kurulması faydalı olabilir. Özellikle kesin dönüş yapan ailelerin yoğun olarak yaşadıkları illerde, sosyal ve kültürel bir merkezin açılması hem ailelerle hem çocuklara sorunları çözmeye ve uyum sağlamada yardımcı olacaktır.

Araştırma sonuçlarına göre, yurt dışından geri dönen öğrencilerin %28'nin sorunlarını çözmek için profesyonel yardım almak amacıyla psikolojik danışman ve psikologa başvurdukları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin devam ettikleri okullarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri en iyi bir şekilde örgütlenmeli ve bu servislerde özellikle kültürler arası danışma becerilerine sahip tecrübeli danışmanlar görevlendirilmelidir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti işçilerimizin buldukları ülkede güçlü ve huzurlu bir şekilde yaşamaları için gerekli diplomatik girişimleri yapmalıdır. Böylece Avrupa Birliği içerisinde Türk Lobisi oluşturabilecek potansiyele sahip olan bu işçilerimizin problemleri ile yakından ilgilenmelidir. Bu bağlamda yurt dışındaki Türk işçi ve ailelerinin her türlü sorunları ile ilgili olarak en kısa zamanda **Dış Türkler Bakanlığı**'nın mutlaka kurulması gerekir.

⁵⁵ TAM, age, s. 10.

⁵⁶ G. Göhler, age, s. 22; C. Şahin, 2001a, age, s. 9.

Avrupa’da son yıllarda Türk vatandaşlarına yönelik artan ırkçı saldırılar önümüzdeki yıllarda Türk işçilerinin kitleler halinde Türkiye’ye göç etmelerine neden olabilir. Olası bu duruma karşı eğitim, sağlık, konut, istihdam gibi alt yapı hizmetlerini planlamalı ve işçilerimizin getireceği sermayenin Türk ekonomisinde üretime dayalı canlandırmayı sağlaması için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalı ve projeler hazırlamalıdır.

Kaynaklar

- 📖 ABADAN-Unat N., **Göçmen İşçi Çocuklarının Sosyo-Psikolojik ve Eğitimsel Sorunları**, Ankara Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Merkezi, Ankara 1979.
- 📖 ARONOWITZ M., The Social and Emotional Adjustment of Immigrant Children: A Review of Literature. **Internatonal Migration Review**, Vol.IVIII (2), 1976.
- 📖 BİNAY H.,**Yurt Dışındaki Türk İşçi Çocuklarının Eğitimi. Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB Yayınları, İstanbul 1983.
- 📖 BOOS-NÜNNİNG U., Die Schulische Situation der zweiten Generation. in: Meys,W., Şen, F. (Ed.) Zukunft in der Bundesrepublik oder Zukunft in der Türkei, Bonn 1986.
- 📖 Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Ausländerzahlen, 2007
- 📖 CAVALLİ-WORDEL A., **Schicksale İtalienscher Migrantenkinder**, Weinheim Centre, Essen 1989.
- 📖 CERİT Haşim, **Federal Almanya’da Çalışan Türk İşçi Çocuklarının Eğitim Öğretim Problemleri ve Çözüm Yolları**, MEB Yayınları, Ankara 1984.
- 📖 CHURCH T.A., Sojourner Adjustment. **Psychological Bulletin**, Vol. 91(3), 1982.
- 📖 CONSTANT, A. SHACHMUROVE, Y. ZİMMERMAN, K. F. (2007). What Makes an Entrepreneur and Does it Pay? Native Men, Turks and other Migrants in Germany. **International Migration**, Volume 45 (4):71-100.
- 📖 Council of Europe, **The School Re-Integration of the Children of Grek Emmigrants in their Parents Country of Origin**. Strasburg: The Education and Cultural Development of Migrants, Council for Cultural Cooperation, School Education Division, Project no:7, 1985.
- 📖 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Raporu**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayını No: 32, Ankara 1987.
- 📖 DOĞAN Süleyman, **Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemleri**, Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1988.
- 📖 DOĞANAY H., **Türkiye’nin Beşeri Coğrafyası**, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları No:2982, Bilim ve Kültür Etkinlikleri Dizisi: 877, İstanbul 1997.
- 📖 DÖNMEZ Ali, “Yurt Dışı Yaşantısı ve insan Doğası Anlayışı”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi** Cilt: 24, (5), 1991.
- 📖 DUMAN S., **Almanya’da Yaşayan 13-16 yaşları Arasında Spor Yapan ve Spor Yapmayan Türk Öğrencilerinin Uyum Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması**, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.
- 📖 EPPİNK Andreas, “Social-Psychological Problem of Migrant Children a Coultural Coflicts”. **International Migration, Fourth Seminar on Adaptation and Integration of Permanent Immigrants**, 1987.
- 📖 ESENTÜRK-Ercan Leyla, **Yabancı Uyruklu ve Türk Üniversite Öğrencilerine Ait Sorunların Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi**, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1988.
- 📖 ESENTÜRK-Ercan Leyla, **Die Rückwanderung Türkischer Jugendlicher in die Heimat - Eine empirische Untersuchung zu Migrationsgründen, zur aktuellen Situation und Zukunftsperspektiven der Zweiten Generation**. Das Verbindende der Kulturen, Sektion: Paedagogik /Bildung, Nr.15, TRANS İnternet Zeitschrift, 2004
- 📖 GÖHLER G., **Die gesundheitliche Situation und die daraus resultierenden Probleme der türkischen Migranten/inen in der Bundesrepublik Deutschland**, Türkische Migranten in der Bundesrepublik Deutschland-Federal Almanya’da Göçmenler, Band II, Önel Verlag Köln 1990.
- 📖 GÜPGÜPOĞLU G., **Almanya’dan Dönen Öğrencilerin Psiko-Sosyal Yönden Değerlendirilmesi**, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1986.
- 📖 GÜVEN S., **Uluslararası İşçi Göçünün Sosyal Politika Sorunları**, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa 1996.
- 📖 HİSLİ N., **Yurda Dönen İşçi Çocuklarının Uyum Sorunları**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1986.

- 📖 HOPF D., **Herkunft und Schulbesuch auslaendischer Kinder**, Berlin 1987.
- 📖 KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, **Dış Ülke Yaşantısının Etkileri Bir Uluslararası Eğitim Mübadelesi Programı Sonuçlarının Sosyal Psikolojik Açidan Değerlendirilmesi**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1975.
- 📖 KRUPİNSKÍ J., “Changing Patterns of Migration to Australia and Their Influence on the Health of Migrants”, **Social Science and Medicine**, Vol.IVIII, (II), 1984, s. 927-932.
- 📖 KURUÜZÜM A., Kesin Dönüş Yapan İşçi Çocuklarının uyum Problemleri Üzerine Bir Alan Araştırması, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, (3), 2002, s. 102-113.
- 📖 MAGNUSSON K., **Between Two Cultures A Study of Attitudes and Behaviour of Yugoslav Youth in Sweden**, I. Municio (Ed.), Family and Position in the Swedish Society, SPLIT-Report II, Stockholm 1981, s. 61-62.
- 📖 MUTLUER M., “Büyük Menderes Bölgesinde Yurt Dışından Dönen İşçilerin Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Yatırım Seçimleri”, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı:8, 1996, s. 187-205.
- 📖 MUTLUER M., **Uluslararası Göçler ve Türkiye. Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması Denizli/Tavas**, Çantay Kitabevi, İstanbul 2003
- 📖 NÍCOL A. R., “Psychiatric Disorder in the Children of Caribbean Immigrants”, **Journal of Child Psychology and Psychiatry** (12), 1971, 273-287.
- 📖 ÖZGÜR E. M., **Türkiye Nüfus Coğrafyası**, GMC Basın Yayın, Ankara 1998.
- 📖 ÖZTEK Z. ve BERTAN M., **Yurt Dışına Göç ve Sağlık**, Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Enstitüsü Yayınları, No: 24, Ankara 1982.
- 📖 POTTS L., “Migration und alter II: Lebensperspektiven alterer türkischer Manner in deutschland im Geschlechtervergleich (1995/96)”, <http://www.uni-oldenburg.de/politik/migrationgender/26173.html> retrieved 18.02.2008.
- 📖 PREWITT-DÍAZ J., Migrant Students Perceptions of Teachers, School and Self, Perceptual and Motor Skills, (58): 1984, 391-394.
- 📖 SCHERON U. and SCHERON B., **Integration von Gastarbeiterkindern**,Frakfurt am Main-Bern 1982.
- 📖 ŞAHİN C., Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir İnceleme, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 21, Sayı 2, 2001a, s. 57-67.
- 📖 ŞAHİN C., Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyleri, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Haziran 2001b, Cilt 2, Sayı 2.
- 📖 ŞEN F., **Federal Almanya'da Yaşlı Yabancıların Özgün Problemleri ve Yaşam Koşulları**, Türkiye Araştırmalar Merkezi Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Essen 1996.
- 📖 ŞİMŞEK A., **Yabancı Ülkelerden Yurda Dönen İşçi Çocuklarının Eğitimi: Eğitim Teknolojisi Açısından Yaklaşım**, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1986.
- 📖 Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Yurt dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü**, 1996 Yılı Raporu, Ankara 1997.
- 📖 TAM, **Integration von Remigranten in der Türkei**, Turkey Researches, 1996.
- 📖 TEZCAN Mahmut, **Yurt Dışından Dönen Gençlerin Uyum Sorunları. Eğitim Sistemi ve Topluma Uyum**, Engin Kitabevi, Ankara 1987.
- 📖 TEZCAN M., **Dış Göç ve Eğitim**, Anı Yayıncılık, Ankara 2000.
- 📖 TOMANBAY İ., “Yurt Dışından Dönen ve Ankara'daki Bazı Üniversitelerde Okuyan Gençlerimizin Türkiye'de Karşılaştıkları Uyum Güçlükleri”, **HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, Cilt:3, Sayı: Eylül 1985.
- 📖 TUFAN Beril, “Almanya'dan Dönen Türk İşçi Çocuklarının Türkiye'ye Döndükten Sonra Karşılaştıkları Güçlükler”, **HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, Cilt III, Eylül 1985, s. 53-63.
- 📖 TUFAN Beril, **Türkiye'ye Dönen ikinci Kuşak Göçmen işçi Çocuklarının Pisiko-Sosyal Durumları**, Ankara Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Planlama Başkanlığı Planlama Dairesi Yayınları, No. DPT. 2071 S.P.B. 405, Ankara 1987.
- 📖 Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, **Yurt Dışı Eğitimi ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Dokümanı**, Ankara 1987.
- 📖 VASSAF G., **Daha Sesimizi Duyurmadık, Avrupa'da Türk İşçi Çocukları**, İstanbul 1983.
- 📖 YALÇIN C., **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.
- 📖 YASA İbrahim, **Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme**, Ankara TODAİE Yayınları No: 182, Ankara 1979.

- 📖 YILDIRIM İ., “Federal Almanya’da Yaşayan Türk Evli Bireylerin Psikolojik Belirtileri”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 15, 1999, s. 110–120.
- 📖 YILMAZ C., “1980-1990 Arası Dönemde Avrupa’dan Kesin Dönüş Yapan İşçilerimizin Sosyo-Ekonomik Özellikleri”, **Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, No:6, 1991, s. 319-324.
- 📖 YILMAZ C., “Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan İşçilerimizin Türkiye’deki Hızlı Şehirleşme Hareketine Etkileri”, **Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, No:7, 1992, s. 285-309.